

GABRIEL MARCEL: DEL TEATRE A L'ÉSSER

ÓSCAR ARCE RUÍZ

Gabriel Marcel és una d'aquelles figures de la França de la segona meitat del segle XX, eclipsades pel fenomen Sartre i l'allargada ombra de l'existencialisme ateu. El mateix Sartre, a la conferència que pronuncià l'any 1946 sota el títol *L'existencialisme és un humanisme*, se situava en una posició diametralment oposada a la de Marcel, a qui titllava d'existencialista cristià, juntament amb Jaspers.

Evidentment, les coincidències entre Jaspers i Marcel són nombroses, principalment en la posició d'obertura cap a una necessària presència de la transcendència. «Exigència de transcendència com a exigència ontològica», en diu Marcel, a les «Lectures Gifford» que es publicarien com a *El misteri de l'Ésser*. La transcendència és essencial a la filosofia de Marcel però, com intentaré mostrar-los, no suposa una radical escissió amb el món de la immanència, que és el món necessari i descobert en primera instància per l'individu.

En qualsevol cas, l'oportunitat de tractar un pensament com el de Marcel en el marc d'aquesta edició dels col·loquis ens l'avança l'autor quan diu que la seva obra pot comparar-se amb un país com ara Grècia, que té una part de territori continental i una part insular. En les seves paraules, la terra ferma seria la teoria filosòfica, les conferències, el recorregut dels conceptes en espiral als quals es pot arribar

per nombroses vies. Les illes serien el teatre, que tracten potser temes més determinats i, en certa mesura, més limitats quant a la profunditat explícita. El mar que necessàriament uneix illes i continent seria, finalment, la música.

El paper del teatre dintre del pensament de Marcel és sempre d'avançament, una primera visió, gairebé intuïtiva, de conceptes que haurà de desenvolupar més endavant. El títol d'aquesta comunicació, *Del teatre a l'Ésser*, me'l va suggerir l'exemple més clar que he trobat d'aquesta circumstància i que es dona a *L'iconoclasta*. L'obra gira sobre l'amor d'un home, Abel, cap a una dona que ha mort, i aquest confessa el seu amor al marit. L'amor cap a algú que ja no hi és quedà condensat a la màxima: «Estimar és dir: mai no moriràs», i és tractat posteriorment com a aproximació concreta al misteri. També a *L'iconoclasta*, Abel i Jacques parlen sobre el misteri d'una manera poc específica. «Què en saps tu, del misteri?» es diu. «Només sé que sense misteri la vida seria irrespirable».

Aquest caràcter d'irrespirable que tindria la vida sense misteri es desenvolupa en les obres filosòfiques de Marcel, com és sabut en oposició al problemàtic. Problema i misteri, després d'un primer esbós escènic, traspassen la totalitat dels seus escrits i el connecten amb la crítica al pensament objectivador.

En poques paraules, un problema és alguna cosa que es troba davant nostre i, per tant, és susceptible de ser tractat com a exterior a nosaltres. Diguem que pot ser objectivat i considerat segons dades externes i objectives. El problema tracta de la trobada amb un objecte, i això ha de dur-nos algunes conseqüències que cal remarcar:

En primer lloc, estem parlant d'un objecte en tota l'extensió de la paraula, és a dir, sense obviar que és necessari que hi hagi almenys un subjecte que resulti essencialment separat d'aquell objecte. A més, el subjecte que participa d'aquesta trobada problemàtica ho fa sempre com a espec-

tador, i la seva participació exigeix la resolució del problema. Pensem en el típic problema de física dels trens que han de trobar-se quan surten dels punts A i B amb velocitats determinades. En aquest tipus de problemes, ja es troben tant la solució a la qual s'ha d'arribar, com la manera preferible d'accedir-hi. Però l'assumpte acaba aquí. Com a espectador, la vida del subjecte no es troba vinculada al problema.

A més, tota problematització exigeix objectivació i esquematització com a condicions per arribar a un coneixement insuperablement precís que fuig, perquè pot, de qualsevol contradicció. És evident, però, que una mínima reflexió ens mostra que la nostra experiència no es pot reduir a un esquema, i molt menys pot dir-se'n que no és contradictòria. En altres paraules, el món de l'experiència i el món problemàtic no concorden. I aquesta escissió entre l'experiència i el món evidencia que la precisió problemàtica ho és a canvi de deixar de banda tot allò que no pot reduir-se a un esquema estàtic.

Doncs bé, allò que escapa a la foto fixa és el misteri. I és que el misteri és allò que transcendeix qualitativament les dades del problema. Es poden concretar algunes característiques: per començar, el fet que el transcendeixi qualitativament no significa que el misteri sigui res semblant a una categoria emergent del problema. Els dos elements es troben radicalment oposats i són irreductibles. La diferència entre l'un i l'altre radica en el compromís vital que m'uneix al misteri, pel qual, dirà Marcel, la distinció entre *en mi* i *davant meu* (que és la raó de ser del problema), perd tot el seu significat. A més, tota situació misteriosa es presenta com a opaca a qui pretén accedir-hi. Això no significa que sigui incognoscible. Es pot conèixer i, de fet, es coneix amb total seguretat, però no de la manera lògico-discursiva que cal per resoldre el problema tal com l'hem presentat.

Tot i que ha de ser només un apunt, hem de deixar dit que la influència del problema es limita a tenir i, en canvi,

el misteri ens revela l'èsser. Cada una d'aquestes àrees exigeix una aproximació diferenciada, a les quals Marcel anomenarà «reflexió primera» i «reflexió segona», o «de segon grau», respectivament.

El que és essencial és reconèixer la necessària complementarietat entre els dos ordres, el del problema i el del misteri, el del tenir i el de l'èsser. Concedir una importància exagerada a un dels dos àmbits ens ha de dur bé a un intuïcionisme ingenu, bé a un científicisme no menys ingenu. Per a Marcel, l'única manera de transcendir el pensament objectiu és recórrer la seva via fins al punt d'experimentar la necessitat de transcendència. Romandre en la rígida precisió de la solució al problema transforma la vida en un sistema mecànic que no pot ser més que irrespirable. Al contrari, obrir-se al misteri em col·loca com a part del sistema que observo. Em fa participar del mateix perquè soc, en certa manera, ell mateix. Em connecta amb tot allò del qual tinc experiència, fa indubtable la màxima que diu que coneixem em conec.

Ara bé, l'èsser humà té tendència a creure que l'objectivació és una porta a una veritat superior a l'experiència concreta existencial i, en aquest sentit, té tendència a donar per descomptada l'existència sense concebre el misteri que li és propi. A aquest home que ha deixat de banda la possibilitat de pertànyer íntimament al seu ambient existencial immediat, Marcel l'anomena «home problemàtic». La seva característica més remarcable és que ha permès que l'àmbit del problema envaeixi allò que hauria de ser objecte exclusiu de la reflexió segona. Perquè la reflexió segona que, com hem dit, ens ha de dur a l'èsser, ens ha de reinserir al mateix temps en la nostra pròpia existència. Ens ha de fer conscients de la nostra existència lligada al món com a condició de possibilitat de qualsevol mode d'existir. I això és un pensament que s'allunya de la concepció comuna de la ciència per la qual l'objecte és independent del subjecte.

Amb això no vull dir que Marcel, per boca dels seus personatges, iniciï una crítica a la ciència en si. He dit abans que considera l'abstracció necessària per mentalitzar el món de l'experiència immanent. La crítica de Marcel no es dirigeix a la ciència sinó a la «cientificació» de la vida, no és contra el problema sinó contra la problematització del misteri. I és en aquest sentit, des del meu punt de vista, que ha d'entendre's la seva obra filosòfica.

Per tant, i per concloure, cal llegir el teatre de Marcel no com un exemple concret i a posteriori de la seva teoria (que és l'ús que, per exemple, farà Unamuno de la literatura). Al contrari, el teatre inicia els grans temes que serviran de guia per a la seva producció filosòfica, que vol elevar-se per tornar a la realitat concreta de què parteix.

